Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Laura Perheentupa
erityisasiantuntija

Olli Sorainen
hallitusneuvos

Eduskunnan maatalousjaostolle 9.6.2019

Hallituksen esitys (HE 88/2020 vp) eduskunnalle vuoden 2020 neljänneksi lisätalousarvioksi

Miten marjanpoimintaan liittyvät ongelmat ratkaistaan kesällä 2020?

1 TE-hallinnon toimia kotimaasta rekrytoinnin edistämiseksi maatalouden kausityöhön

Ulkomailta saapuvan työvoiman käytöllä on maatalouden kausityössä Suomessa pitkät perinteet. Rajojen sulkeuduttua koronavirustilanteen myötä hallituksen linjaus on, että ulkomailta, lähinnä Ukrainasta, sallitaan enintään 9 000 kausityöntekijän maahantulo kausityötodistuksella. Kausityöntekijöitä tarvitaan kuitenkin enemmän kuin 9 000 henkilöä, eikä lisäksi ole varmuutta siitä saadaanko koko kiintiö täyteen.

Uudenlaisessa tilanteessa työvoiman saatavuuteen liittyvää kokonaisuutta on jouduttu miettimään uudella tavalla. Toimenpiteiden ytimessä ovat olleet työvoiman saatavuutta edistävät lakimuutokset sekä TE-hallinnon resurssien kohdentaminen maassa jo olevan työvoiman saatavuuden edistämiseen.

TE-toimistot saatiin TEM-vetoisesti nopeasti tiiviiseen yhteistyöhön ja tietojen vaihtoon paitsi TE-toimistoverkoston sisällä, myös maa- ja metsätalousministeriön ja MTK:n kanssa samoin kuin oppilaitosten ja vastaanottokeskusten kanssa. Kausityöntekijöiden saamiseksi kotimaasta käynnistettiin markkinointikampanja, jota on toteutettu suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Potentiaalisia kausityöläisiä on ohjattu sivuston kautta TöitäSuomesta.fi- ja TE-palvelut.fi-sivustoille yli 100 000 kpl. Messilive -virtuaalinen alusta on valtakunnallisesti käytössä tilojen marjanpoiminnan kysymysten työstämiseksi työnantajien kanssa.

TE-toimistot ovat olleet proaktiivisesti yhteydessä maatalouden työnantajiin hakeakseen ratkaisuja työvoimakysymyksiin. Työpaikkoja on saatu auki TE-hallinnon sivuille aiempaa enemmän: huhtikuun 2020 aikana ilmoitettiin 5 051 uutta avointa työpaikkaa ammattiryhmässä maanviljelijät ja eläintenkasvattajat (huhtikuussa 2019 vastaava luku oli 679). TE-toimistojen viimeisimpien tietojen mukaan näyttää siltä, että osa työnantajista odottaa vielä työntekijöitä saapuvaksi ulkomailta. Tämä on tilanne erityisesti isojen työnantajien osalta. Pienemmät työnantajat ovat pystyneet osin saamaan tekijöistä Suomesta. Osalla alueista tilanne kausityöntyöntekijöiden suhteen on tällä hetkellä kohtalaisen hyvä

Nuorten työllistymisen edistämiseksi marjanpoimintaan on muillakin alueilla tehty yhteistyötä TE-toimistojen, ohjaamojen, työnantajien ja oppilaitosten välillä. Oppilaitosten kesätauon aikainen marjanpoiminta ja osa maaseudun kausitöistä ei edellytä erityistä aikaisempaa kokemusta tai osaamista, joten ne soveltuvat hyvin koululaisille ja opiskelijoille. Sataedu on tiedottanut eri kanavia käyttäen opiskelijoilleen maatilojen kausityöntekijätarpeesta. Kevään aikana muutamille rakennusalan perustutkintoa suorittavalle opiskelijoille tehtiin marjatilalle oppisopimus. Työt ovat käynnissä ja osapuolet ovat tyytyväisiä. Lisää opiskelijoita aloitti marjatiloilla vapun jälkeen oppisopimuksella.

Työ- ja elinkeinoministeriö laati yhteistyössä maahanmuuttoviraston ja sisäasiainministeriön kanssa tiedotteen, joka toimitettiin maahanmuuttoviraston vastaanottokeskusyksin kautta maan kaikkiin vastaanottokeskuksiin. Tiedotteessa kerrottiin työmahdollisuuksista maatalouden kausityössä koskien niitä turvapaikanhakijoita, joilla on lainmukainen työnteko-oikeus. Tiedote lähetettiin vastaanottokeskuksiin kymmenellä eri kielellä (suomi, arabia, sorani, somali, venäjä, englanti, espanja, dari, farsi, ranska). Tiedotteessa osoitettiin yhteystahoksi alueellinen TE-toimisto. Valtakunnallisen tiedotteen lisäksi alue- ja paikallistasolla on yhteistyötä viritetty ja kartoitettu turvapaikanhakijoiden kiinnostusta ja halukkuutta kausityöhön. Lounais-Suomen vastaanottokeskusten suhteen kausityöstä kiinnostuneita on ollut runsas 100 henkilöä. Monet ovat olleet jo töissä mm. ravintoloissa ja rakennuksilla, mutta työt ovat loppuneet koronan vuoksi ja nyt he ovat kiinnostuneita tilojen kausitöistä. Eräästä Lounais-Suomen vokista on työllistynyt 23 henkilöä ja toisesta vokista n. 40 henkilöä tiloille.

Lakimuutokset kolmansien maiden kansalaisten oikeudesta työskennellä huoltovarmuuden ja työmarkkinoiden toimivuuden kannalta tärkeissä tehtävissä tulivat voimaan 9.4.2020. Lisäksi valmistelussa oleva määräaikainen korotus työttömyysturvan suojaosaan sekä työttömyysturvalainsäädännössä tarkoitetun liikkuvuusavustuksen käyttömahdollisuuksien laajentaminen voivat vaikuttaa kotimaisen työvoiman ammatillisen ja alueellisen liikkuvuuden lisäämiseen. Niin ikään työvoiman saatavuuden edistämiseksi ulkomaalaislakiin on tulossa väliaikainen muutos, jolla laajennetaan turvapaikanhakijoiden oikeutta työntekoon. Muutos koskee turvapaikanhakijan työnteko-oikeuden alkamista ja päättymistä. Lainsäädännön muutoksen myötä turvapaikanhakijat saavat heti väliaikaisen lain voimaan tullessa oikeuden tehdä töitä maa-, metsä-, puutarha- ja kalatalouden tehtävissä.

2 TE-hallinnon toimia luonnonmarjojen talteenoton edistämiseksi

Kaupallinen luonnonmarjojen teollinen talteenotto on vuodesta 2005 lähtien nojautunut voimakkaasti thaimaalaisiin poimijoihin. Thaimaasta on tullut viime vuosina Suomeen marjanpoimintaan noin 2 500 henkilöä vuosittain. Satokaudelle 2020 Thaimaan viranomaiset nostivat Suomen maakiintiötä 3 000 poimijaan johtuen siitä, että aiesopimusmenettelyn myötä poimijoiden ansiomahdollisuudet ovat parantuneet ja tyytyväisyys poimintaan Suomessa on lisääntynyt. Jonkin verran on tullut luonnonmarjanpoimijoita myös Ukrainasta.

Koska luonnonmarjanpoimintaa ei voitu määritellä huoltovarmuuskriittiseksi samoin kuin maatalouden alkutuotannon osalta tehtiin, hallituksen on ollut hankala tehdä linjauksia rajaliikenteestä luonnonmarjanpoimijoiden osalta. Poliittinen yhteisymmärrys thaimaalaisten luonnonmarjanpoimijoiden maahantulosta koronaepidemian oloissa kuitenkin saavutettiin toukokuun lopulla. Malli oli 1 500 ja toiset 1 500 koronaseurannan perusteella myöhemmin.

Thaimaan työministeriö kuitenkin yllättäen ilmoitti, että satokaudelle 2020 poimijoiden ei sallita lähteä maasta Suomeen eikä myöskään Ruotsiin. Tämä päätös on edelleen voimassa, vaikka erityisesti marja-alan yritykset pyrkivät voimakkaasti lobbaamalla saada päätöksen Thaimaassa peruutettua. Myös epävirallisia virkamieskeskusteluja käydään

taustalla. On myös mahdollista, että asia nousee esiin ulkoministeri Pekka Haaviston keskustellessa thaimaalaisen kollegansa kanssa kuluvalla tai ensi viikolla.

Luonnonmarjanpoimijoiden tuottaminen Ukrainasta ei nykyisten rajaliikenteen rajoitusten voimassa ollessa ole mahdollista, koska työsuhteen puuttuessa kyse ei ole ”työmatkaliikenteestä”. Sama koskee myös muita kolmansia maita, joista luonnonmarjanpoimijoiden tuloa on kaavailtu. Ukraina edellyttänee myös yhä, että maasta lähtijöillä on vähintään kolmen kuukauden työsuhde.

Osa toimenpiteistä, joita kohdistetaan maatalouden korvaavan kausityövoiman saamiseksi, palvelee myös luonnonmarjanpoimintaa. Tiedottaminen poimijoiden tarpeesta ja luonnonmarjan kysynnästä on tärkeää. Tiedottamista kohdennetaan muun muassa niille ukrainalaisille, jotka jo ovat maassa muun muassa maatalouden kausitöissä. Heillä olisi mahdollisuus jäädä mansikkasesongin jälkeen maahan luonnonmarjanpoimintaan. Erityisesti Pohjois-Pohjanmaan TE-toimisto on kartoittanut poiminta-alueiden lähellä sijaitsevia vastaanottokeskuksia ja kohdentanut tiedotusta luonnonmarjanpoiminnasta erityisesti niihin.

Luonnonmarjanpoimijoiden korvaaminen poimijoilla Suomesta on haasteellista, koska kyse ei ole työsuhteesta. Poiminta tapahtuu jokamiehenoikeuden nojalla omaan lukuun, ja poimija itse päättää kenelle marjansa myy. Kotoperäinen kaupallinen luonnonmarjanpoiminta suuntautuu yleensä suoraan kuluttajakauppaan, koska hintataso on parempi kuin teollisuudelle myytäessä. Tämä siitä huolimatta, että toisin kuin kuluttajat, teollisuus ostaa marjat puhdistamattomina.